

Dr. VÍCTOR MOTOĞNA-PERSONALÍȚATE DE SEAMĂ A ÍSTORÍOGRAFÍEI ROMÂNE

CONSTANTIN C. GOMBOȘ

Aniversarea în acest an, la 3 noiembrie, a celor 120 de ani de la nașterea, în satul Breaza (Ambriciu), comuna Ciceu-Giurgești, azi în județul Bistrița-Năsăud, a cărturarului Victor Motogna, devenit peste ani, prin sârguință și temeinice studii, unul din cei mai valoroși istorici transilvăni ai perioadei feudale, este pentru urmași un bun prilej de analiză critică, dar obiectivă, a operei acestuia și a-l situa pe locul care i se cuvine în istoriografia românească contemporană.

Fiu de țăran, a prins din copilărie pasiunea pentru cercetarea trecutului neamului său, mai ales că în jurul satului, străjuiau din vechime ruinele celor două caste romane de la Îlișua și Cășei, dar și ale cetății Ciceului, deasupra căreia timp de mai multe decenii a fluturat flamura cu zimbrul Moldovei lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și a urmașilor acestora.

Învățătura și-a început-o în satul natal, apoi studiile secundare la Liceul grăniceresc din Năsăud, pe care-l absolvă în iunie 1905, dând examenul de bacalaureat cu „foarte bine”¹.

Între anii 1905-1909 a urmat cursurile Facultății de litere din Cluj, unde susține în luna mai 1909, examenul de licență în istorie și limba latină cu calificativul „foarte bine”. La 21 mai 1910, trece examenul de capacitate cu nota maximă. A funcționat, apoi, ca profesor secundar, din decembrie 1909 până la 31 august 1919, la Gimnaziul fundațional din Năsăud.

Evenimentele revoluționare din Transilvania din toamna anului 1918 îi dau prilejul tânărului profesor de a se angaja, alături de ceilalți cărturari români, să participe la lupta pentru realizarea dezideratului înfăptuirii Marii Uniri.

Astfel, Victor Motogna va fi prezent, la 3 noiembrie 1918, la adunarea poporului român din Năsăud, ținută în sala cea mare a primăriei, pentru a pregăti „ziua cea mare a libertății noastre naționale,” și acționează pentru „a o sărbători cu cinstea și demnitatea ce se așteaptă de la noi, urmașii falnicilor grăniceri de pe vremuri”².

¹ „Curriculum vitae” întocmit de Victor Motogna, la Cluj, la 16 noiembrie 1936, document aflat în posesia domnului avocat doctor Cornel Pop, din Timișoara, fratele soției istoricului.

² 1918 la români - Documentele Unirii - Unirea Transilvaniei cu România - 1 decembrie 1918, vol. VII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, pag. 94.

A doua zi, 4 noiembrie, participă la organizarea adunării de constituire a Comitetului Național Român și a gărzii naționale din Năsăud, fiind ales în conducere³.

În 7 noiembrie, este dată publicității înștiințarea potrivit căreia, s-a constituit Comenduirea generală din nordul Văii Someșului, fiind numit secretar⁴. Va contribui la redactarea și publicarea, în 23 noiembrie 1918, a manifestului intitulat „*Frați români din Valea Someșului și a Bârgăului*”, în care se va sublinia: „*Ceasul hotărâtor a sosit! Marele Sfat al neamului românesc din Transilvania și Ungaria cheamă la Alba-Iulia Adunarea Națională care să croiască soarta neamului nostru pentru o vecie. Așadar, noi fraților din Valea Someșului și a Bârgăului încă vom trimite 5 delegați care, în numele urmașilor foștilor falnici grăniceri, în Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia să adeverească, că voința noastră e ca și a neamului întreg: UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR DE LA NISTRU PÂNĂ LA TISA*”⁵.

În aceeași zi, în adunarea Sfatului Național Român și a fruntașilor români din comuna Năsăud, desfășurată în localul primăriei în care este ascultat raportul delegatului trimis de Marele Sfat de la Arad, dr. Victor Onișor, sunt propuși cei 5 candidați pentru Cercul electoral al Năsăudului.

Cu unanimitate au fost recomandați candidații: dr. Victor Onișor, dr. I. Drăgan, Victor Motogna, dr. Laurean Oanea și Catarig Zăigrean. Aceștia vor fi aleși apoi, pe 27 noiembrie, într-o adunare publică, *credenționalul* fiind semnat de 39 reprezentanți ai Cercului electoral din Năsăud.⁶

Victor Motogna și profesorul de muzică Augustin Bena vor reprezenta la Alba-Iulia și „*Reuniunea română de cântări din Năsăud*”, fiind aleși de membrii acesteia într-o adunare extraordinară care s-a ținut în ziua de 28 noiembrie.⁷

Va participa, la 1 decembrie 1918, la luarea istoricei hotărâri de Unire, din cetatea Albei Iulii, fiind convins de importanța evenimentului la care lua parte, alături de cei 1226 de delegați și peste 100.000 de reprezentanți ai neamului românesc de peste Carpați.

După Marea Unire, Consiliul Dirigent al Transilvaniei îl numește la 1 septembrie 1919 profesor secundar, specialitatea istorie și latină, apoi director la Liceul din Dej, azi Colegiul național „*Andrei Mureșianu*”, unde va funcționa până

³ Idem, pag. 109.

⁴ Idem, pag. 159.

⁵ Idem, vol. VIII, pag. 10.

⁶ Idem, pag. 79.

⁷ Ioan Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan – 1918 – 85 de ani – 2003 – *Dicționarul personalităților Unirii*, Editura Altip, Alba-Iulia, 2003, pag. 124, *Vezi și Gazeta oficială* publicată de Consiliul Dirigent, 1918-1919, Sibiu, nr. 1 și 2.

în anul 1930. Este numit apoi, profesor de materii naționale la Academia teologică unitară din Cluj.

În luna iunie 1923 susține examenul de doctor în litere la Universitatea din Cernăuți, obținând calificativul „*Suma cum laude*” iar în decembrie 1924, examenul de docență la Facultatea de litere din Cluj.⁸

În această perioadă desfășoară o susținută activitate de cercetare istorică și publică rezultatele acesteia în revistele de specialitate din țară: în *Revista istorică* condusă de Nicolae Iorga, *Transilvania* din Sibiu, *Anuarul Liceului* din Dej, *Cercetări istorice* din Iași, *Revista Arhivelor* – București, *Analele Academiei Române*, în diverse edituri, sporindu-și reputația de valoros cercetător științific.⁹

De altfel, în raportul despre activitatea Secției de istorie a revistei *Transilvania* (*Buletin de tehnică a culturii nr.4, anul LX VII, iulie-august 1936, Sibiu, pag. 361*), se consemnează că la 15 noiembrie 1935 „s-a procedat la alegerea membrilor corespondenți fiind nominalizați la poziția 6, Constantin Daicoviciu, la 11, Victor Motogna, la 13, Mureșianu Aurel, la 14, Nemoianu Petru, la 18, David Prodan”, ș.a.

În paralel, ca specialist în istoria veche a românilor, Victor Motogna a făcut săpături la castrul roman de pe limesul someșan (*Căței*), fiind un colaborator asiduu al istoricului de prestigiu european, Emil Panaitescu. Ca rezultat al acestor cercetări arheologice, a luat ființă Muzeul de istorie orășenesc din Dej, cu un *lapidarium* deosebit de valoros și bogat.¹⁰

Este de remarcat, în această perioadă, strânsa legătură și corespondență pe care Victor Motogna a purtat-o cu savantul Nicolae Iorga. În anul 1979, soția acestuia, octogenara Sabina Motogna, născută Pop și fiica ei Letiția, mai păstrau două scrisori din această corespondență, respectiv din 31 mai și 6 octombrie 1926, celelalte fiind pierdute în timpul refugiului, în septembrie 1940. În una din acestea, Nicolae Iorga se referă la studiul lui Victor Motogna „*Războaiele lui Radu Șerban (1602-1611)*” publicat în *Memoriile* secției de istorie a Academiei Române, București, 1926. Cităm din text: „*Scumpe domnule Motogna, Am făcut raportul și se va publica studiul. Poate că la vară să mă abat pe la dumneavoastră. Multe salutări colegiale, Nicolae Iorga*”.

Tot în această vreme, ca urmare a unor merite excepționale, lui Victor Motogna i se conferă din partea „*Ministere de L' Instruction Publique et des*”

⁸ *Revista Institutului Social Banat- Crișana*, anul XI, ianuarie–aprilie, 1943, pag. 104. Vezi și Tiberiu Ciobanu, *Incursiuni în istoriografia românească referitoare la Banatul medieval*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2004, pag. 157.

⁹ XXX, *Enciclopedia istoriografiei românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pag. 227.

¹⁰ *Orizont*, an 1979, nr. 5 (568), din 1 februarie 1979, Timișoara, art. C Răileanu: *Evocări – Victor Motogna*.

Beaux-Arts., al Republicii Franceze, titlul de „*officier de l'instruction publique*”, act datat la 7 martie 1925.

În anul 1937, Victor Motogna publică studiul „*Năvălirea goșilor în Imperiul Roman și părăsirea Daciei*”, prima luare de poziție împotriva falselor și tendențioaselor teorii ale istoricului maghiar neoroslav A. Földy. Prin acest studiu, precum și prin altele ce vor urma, Victor Motogna se înscrie în galeria istoricilor români care au adus o însemnată contribuție istoriografiei privind argumentele științifice referitoare la continuitatea și unitatea poporului român.

După încă un deceniu de carieră universitară în Cluj, la Facultatea de litere, drept urmare a Dictatului de la Viena, este nevoit a lua drumul pribegiei, refugiindu-se cu familia, soția Sabina și cei doi copii, Letiția și Alexandru, la Timișoara, unde va locui pe strada Domnița Bălașa nr. 17.

Din luna octombrie 1940, a funcționat ca profesor de materii naționale la Academia teologică romano-catolică din Timișoara (*Într-o discuție avută în anul 1990, cu Eminența Sa, episcopul Sebastianus Krauter, episcop romano-catolic al Timișoarei, acesta își amintea că l-a avut profesor de limba latină la Academie, pe Victor Motogna, n.n.*) și în calitate de conferențiar definitiv la Facultatea de Litere din Cluj-Sibiu.

La Timișoara se va preocupa intens, așa cum o va face și profesorul Aurel Borza, de studiul istoriei românilor de pe meleagurile bănățene, folosindu-se de surse primare.

Pentru meritele sale, dr. C. Grofșorean îl va numi în comitetul de redacție al *Revistei Institutului Social Banat-Crișana*, investindu-l în funcția de președinte al Secției istorice.

În „*Cuvânt înainte*”, publicat în revistă (anul XI, iulie–august 1943, Timișoara), Victor Motogna va preciza: „...*Secția istorică s-a creat pentru redactarea istoriei Banatului românesc de totdeauna, la înălțimea științei de azi, încadrând trecutul acestei regiuni în viața multiseculară a Neamului Românesc*”. Motivația inițiativei: *opera este reclamată de interesele superioare de ordin național-nici una din provinciile românești n-are un trecut atât de străvechi și de bogat în evenimente, vrednice să fie veșnicite în analele neamului, ca ținutul dintre Dunăre, Tisa, Mureș și Carpați.*

Cei care au scris până acum istoria Banatului, sublinia istoricul, s-au folosit de colecții și publicații ungurești și germane care și-au apărat istoria lor, nu s-au folosit de documentele originale.

A sosit timpul, continua acesta, ca să întocmim istoria românească a Banatului, care să reoglindască viața poporului autohton, așa cum s-a scurs ea din vremuri imemorabile până în zilele noastre. Intenția istoricului era de a se redacta studii și monografii referitoare la diferitele epoci din trecutul bănățean, care să fie apoi dezbătute și publicate în Buletinul istoric al Revistei Institutului Social Banat-Crișana.

În concluzie: „*sinteza istorică a Banatului în forma unei lucrări definitiv încheiate* va fi un monument durabil, *demn de faptele glorioase, săvârșite de străbunii noștri pe aceste plaiuri, care fac parte din teritoriul de totdeauna a poporului și limbii românești* „(Cu părere de rău trebuie să arătăm că nici după 60 de ani, istoricii bănățeni n-au reușit să realizeze această dorință a istoricului transilvan n.n.).

Va realiza și publica studiul „*Ohtum, contribuție istorică la istoria românilor în veacul IX-XI*, în *Lucrările Institutului de geografie al Universității Regele Ferdinand I, din Cluj la Timișoara (Imprimeria editurii culturale de vest, Tipografia Rapid, Timișoara, 1942)*. Studiul a fost considerat că are „*pagini luminoase*” și că a fost scris „*într-o limbă frumoasă și bine documentată*”.¹¹

Aurel Bugariu, făcând recenziă studiului lui Victor Motogna, „*Istoria veche a Românilor de la origini până în veacul al XIII-lea*” (*Revista Institutului Social Banat-Crișana*, anul X, sept-dec. 1942), considera că autorul, conferențiar universitar, „*pentru luminarea epocii tenebroase din care nu au rămas date scrise, analizează argumentele adversarilor continuității. Îl combate pe istoricul maghiar Andrei Alföldi cu lucrarea sa „A gót mozgalom és Dacia feladása”. domnul Motogna are un aport de seamă, izbutind să aducă o fărâmă de lumină în problema continuității*”.

Vor urma: „*Contribuții la istoria românilor bănățeni în evul mediu*”, „*Banatul românesc în epoca migrațiunii popoarelor barbare*”, (1943), *Banatul românesc în cele dintâi veacuri ale stăpânirii ungurești-Epoca arpadiană (1030-1301)*, *Banatul românesc în prima jumătate a veacului al XV-lea-Epoca lui Sigismund de Luxemburg (1395-1438) și Trecutul românilor în epoca lui Ioan Huniade*, ultimele două fiind publicate în *Buletin Istoric*, anul XIII, mai –august 1944, al *Revistei Institutului Social Banat-Crișana*.

A recenzat cărți spunându-și părerea critică asupra valorii acestora cu competența cuvenită. Astfel, sub titlul „*Limbă și cultură*”, face recenziă cărții lui Theodor Capidan, apărută la Editura Fundația Regală pentru literatură și artă, București, 1943, subliniind că aceasta „*contribuie la elucidarea unor întrebări capitale referitoare la originile noastre pe care istoriografia le-a ridicat, dar, în lipsă de izvoare nu le-a putut dezlega*”. Cere viitorilor istorici să fie pregătiți, mai ales, în două direcții: să *ajungă a înțelege în original documentele latine și paleoslave și să cunoască temeinic legile limbii românești*.

Este un pilon de bază al intelectualității Timișoarei, participă la evenimentele din viața urbei de pe Bega. Astfel, la adunarea organizată în sala cinematografului „*Capitol*” din Timișoara de membrii Asociației Refugiaților din Ardealul de Nord și Despărțământul „*Astra*” prilejuită de aniversarea Marii Uniri, luând cuvântul, va

¹¹ *Dacia*, anul V, Timișoara, din 15 iulie 1943.

sublinia: „Pentru noi, ardelenii, Unirea era răsplata meritată a unei națiuni martirizate și suferințele ei de veacuri, îndurate cu credința neclintită în ceasul izbăvirii ce avea să vină. Iată de ce, ziua de 1 decembrie 1943 nu este praznicul bucuriei și al fericirii împlinite, ci e sărbătoarea durerii profunde, pe care a lăsat-o în sufletele românești sfâșierea hotarelor noastre istorice și firești. În împlinirea acestor speranțe, credem cu tărie neclintită, fiindcă suntem conștienți de dreptatea desăvârșită a cauzei noastre”.¹²

Va fi prezent la marea adunare organizată la Timișoara, în ziua de 15 octombrie 1944, la care, în prezența tuturor reprezentanților partidelor politice, asociațiilor și reuniunilor patriotice din oraș, cu muzici, coruri și steaguri tricolore, s-a sărbătorit bucuria eliberării Clujului de sub ocupația horthystă.

Vor urma vremuri grele pentru istoricul ardelean, odată cu ocuparea Banatului de către Armata Roșie în septembrie 1944 și venirea la putere a regimului comunist.

Nori negri se vor abate asupra familiei Motogna. Rudele soției, înrudiți cu familiile lui Iuliu Maniu, Zaharia și Romul Boilă, Ion Gheție ș.a., toți membri marcanți ai Partidului Național Țărănesc, vor fi arestați și vor suporta cu demnitate rigorile temnițelor comuniste, ale Canalului și deportărilor în Bărăgan. Toate acestea vor fi mărturisite de fratele soției lui Victor Motogna, doctor în drept Cornel Pop, în cartea *Iadul comunist-Amintiri și destăinuiri*, apărută la Timișoara, în Editura Signata, 2003.

În anul 1948 se vor face presiuni puternice asupra slujitorilor și credincioșilor cultului greco-catolic, până la desființarea acestuia prin Decretul 177. Episcopia de Lugoj, bisericile, mănăstirile, asociațiile și toate instituțiile acestuia vor fi desființate și bunurile patrimoniale confiscate. Episcopul greco-catolic Ioan Bălan va fi arestat. Vor urma măsurile drastice împotriva bisericii romano-catolice, episcopul Augustin Pacha fiind judecat și condamnat de Tribunalul Militar din București împreună cu alți prelați, învinuiți de „spionaj”. Academia romano-catolică din Timișoara își va înceta activitatea.

Victor Motogna, de confesiune greco-catolică, va suporta consecințele. Nu va pleca din Timișoara, dar se va îmbolnăvi grav, în vara anului 1948. Familia îl va interna la Clinicile din Cluj, unde va fi tratat de profesorul Iuliu Hațieganu, un apropiat al acesteia. Va trece la cele veșnice la 5 iulie 1948, fiind depus în Cimitirul greco-catolic din Năsăud. Tot aici, peste ani, vor fi înmormântați ceilalți membri ai familiei, soția Sabina, și cei doi copii, Alexandru, medic și Letiția, licențiată în drept.

Au urmat ani de tăcere, opera și activitatea acestuia fiind trecută la index. Abia în anul 1979, un istoric din Dej, C.Răileanu, venit la Timișoara și care a lucrat

¹² Idem, nr. 271 din 4 decembrie 1943. Vezi și Aurel Turcuș, Constantin C. Gomboș, *Marea Unire reflectată în presa românească din Banat*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2003, pag. 31 și 187.

la Muzeul Banatului, a scris câteva rânduri despre Victor Motogna în revista *Orizont*.

La împlinirea a 600 de ani de existență documentară a comunei noastre și a celor 120 de ani de la nașterea marelui istoric, propun ca Primăria Comunei Ciceu –Giurgești, unde și bunicul meu a fost atâția ani primar după Marea Unire, să acorde „*post mortem*” titlul de cetățean de onoare, profesorului universitar doctor Victor Motogna.

Se va face dreptate, după atâția ani de uitare, măcar pe meleagurile natale.

DR. VICTOR MOTOGNA – AN IMPORTANT PERSONALITY OF THE ROMANIAN HISTORIOGRAPHY

Summary

The paper introduces the cultural and scientific activity of the historian Victor Motogna, remarkable character of the Romanian historical research. The author emphasises the political and cultural dimensions of the activity of Victor Motogna.